

Historie zámku ve Velkých Dvorcích

ZLATA GERSDORFOVÁ

Článek přináší zpracování dějin zámku ve Velkých Dvorcích na Tachovsku především podle výsledků výzkumu archivních pramenů a historické ikonografie. Naznačena je problematika autorství projektu zámecké novostavby v 17. století. Pokud jde o stavební práce a architekturu, autorka je se znalostí dosavadních názorů v literatuře podává pohledem historika ve vztahu ke všem významným proměnám zámecké budovy v minulosti.

Klíčová slova: Velké Dvorce — zámek — architektura — stavební historie — Kolovratové — Giovanni Domenico Orsi — Osvald Polívka

Velké Dvorce (německy *Groß Meierhöfe*) jsou dnes místní částí města Přimda (okr. Tachov) a nacházejí se ve vzdálenosti přibližně 3 km severovýchodně od jeho centra. Původně byly součástí panství náležejícího k hradu Přimda. Název obce je odvozen od poplužního dvora, u kterého záhy vznikla malá obec. Přívlastek *Velké* se začal používat až v průběhu 17. století, kdy došlo k rozlišení názvů dvou vsí podobného jména (Dvory, Dvorce) vzdálených od sebe necelé 2 km. V historických pramenech se vyskytují další označení lokality – dvůr pod Přimdou, dvůr poplužní *Przindeczky*, dvůr poplužní *Mayrhof*, *welký Mayerhof*, Dvorce (Dvory) velké, Velké Dvorce. Z německých názvů připomeňme například *Mayerhoff*, *mayerhöffen*, *Groszen Meyerhoff*, *Meyerhöfen*, *Grossmaierhöffen* nebo *Meyerhofe*.¹

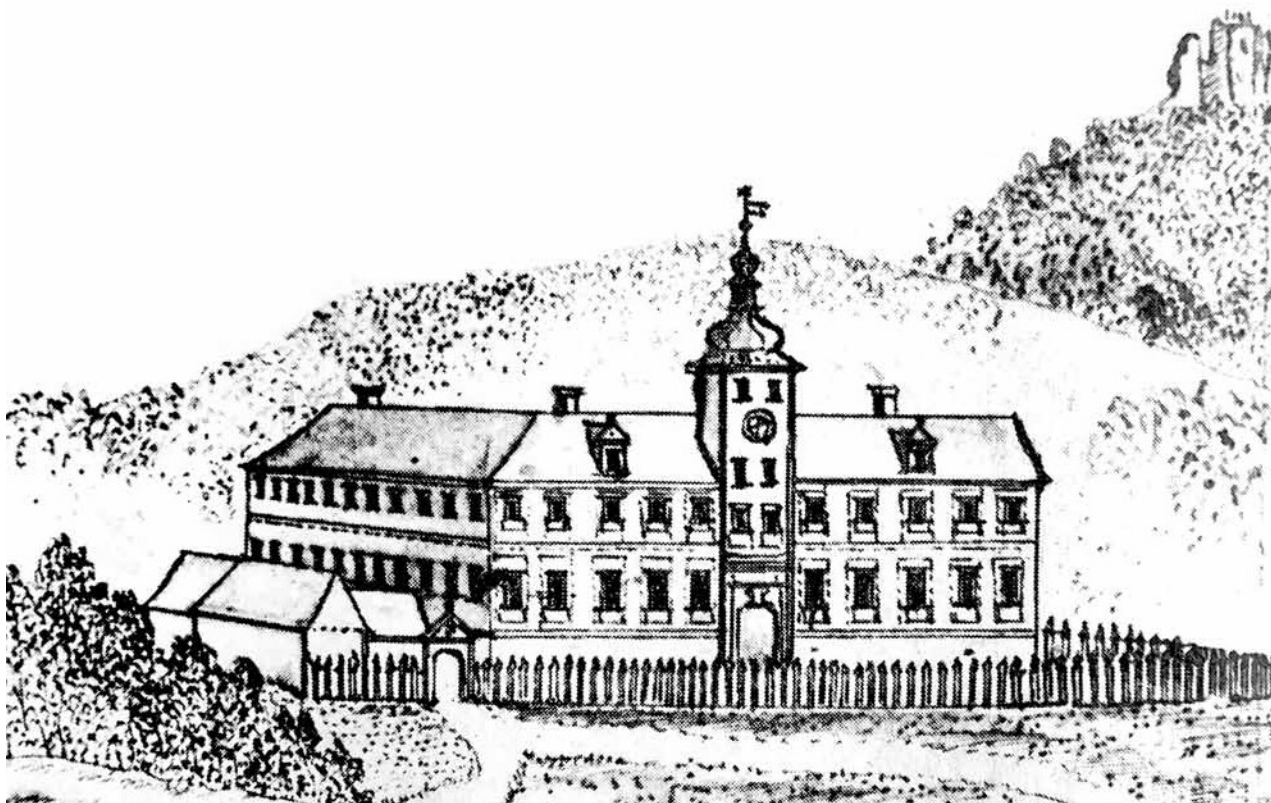
Velkým Dvorcům nebylo doposud v uměnovědné a historické literatuře věnováno mnoho pozornosti.² Hospodářský dvůr, od něhož obec získala své jméno, sloužil zřejmě již za Švamberků jako panské sídlo; pro panstvo zde bylo vyhrazeno několik pokojů jako náhrada za tehdy už neobyvatelný hrad Přimda.³ Bývalý poplužní dvůr se nalézá při silnici na Kundratice a dosud postrádá, i přes svůj neutěšený stav, bližší stavebně-historické zhodnocení. Obdobně jen málo bližších poznatků existuje o zámku ve Velkých Dvorcích.⁴ Zámek,

navracený v devadesátých letech 20. století Kolovratům, několikrát od té doby vystřídal majitele a nezadržitelně chátrá.

- 1 VETRÁK, M.: *Archiv obce Velké Dvorce 1871–1946*, s. 6.
- 2 Zámek je uváděn v encyklopedické literatuře: KUTHAN, J.: *Aristokratická sídla v českých zemích 1780–1914*, s. 609. KRČMÁŘ, L.; KAREL, T.: *Panská sídla západních Čech*, s. 265–266. VLČEK, P.: *Encyklopedie českých zámků*, s. 250. Týž: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*, s. 490–491. BĚLOHLÁVEK, M. et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 4. díl, s. 379–381. Nejobsáhleji s naznačením stavebního vývoje viz PROCHÁZKA, Z.; ÚLOVEC, J.: *Hrady a zámky okresu Tachov*, 3. díl, s. 248–253. Ze starší německé literatury lze zmínit vlastivědné tituly, např. *Burg und Stadt Pfraumberg in tausendjähriger Vergangenheit*, nebo KÖFERL, J.: *Der politische Bezirk Tachau*, s. 417–418.
- 3 KRČMÁŘ, L.; KAREL, T., c. d., s. 265.
- 4 Zatím byly zpracovány dva elaboráty stavebněhistorického průzkumu zámku. První pochází ze SÚRPMO Praha z roku 1984 (NOVOSADOVÁ, O. et al.: *Velké Dvorce*). Druhý byl zadán v souvislosti s plánovanou rekonstrukcí zámeckých budov na počátku 90. let 20. století. Ten se ale nezabývá historií, nýbrž hlavně uměleckohistorickým a stavebním rozbor památky (KNOFLÍČEK, Z.: *Zámek Velké Dvorce*). Text autorkou publikovaný zde vychází z připravované aktualizace stavebněhistorického průzkumu, resp. z historické rešerše provedené pro tento účel.

Obr. 1. Velké Dvorce, lokalita na tzv. císařském otisku stabilního katastru. Výřez. 1838. Celková situace zámku a panského dvora. Ve východním nároží hlavní zámecké budovy je označena křížkem zámecká kaple. (Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, reprofoto archiv autorky)





Obr. 2. Friedrich B. Werner: Zámek Velké Dvorce pod Přimdou. 1752. Výřez. (Převzato z PROCHÁZKA, Z.; ÚLOVEC, J.: *Hrady a zámky okresu Tachov*, 3. díl, s. 252)

Při archivním studiu se o stavební podobě zámku v minulosti mnoho nedozvíme, nehledě na to, že k historii zámecké budovy se dochovalo poměrně málo zpráv.⁵ Archivní fond *Velkostatku Velké Dvorce* z období let 1698–1941 představuje dnes pouze torzo jeho původního rozsahu; zámku se týkají stavební knihy z let 1861–1867. Většina literatury zmiňuje, že fond nebyl v době po roce 1945 nijak zajištěn. Otázkou však je, zda se do druhé světové války vůbec zachoval, nebo zda jeho některé části nezůstaly v osobním držení rodiny Kolovratů, především Jindřicha Kolovrata, pobývajících dlouho v zahraničí.⁶ *Archiv obce Velké Dvorce* obsahuje hlavně dokumenty týkající se místní správy,⁷ obecní kroniky chybí a k zámku v něm není nic. Rovněž tak archivní fond *Místní národní výbor Velké Dvorce*, který však dosud není celý uspořádán, se o zámku nezmiňuje.⁸ Po zrušení patrimoniální správy patřilo povolování stavební činnosti ve Velkých Dvorcích a stanoviska k ní do působnosti Okresního úřadu v Tachově.⁹ Ale ani v archivech z jeho činnosti se nepodařilo najít žádné potřebné dokumenty.

Vzhledem k tomu, že zámek byl utilitárně využíván také jako ubytovna, základní škola, kancelářské prostory zemědělského družstva, byly hledány informace i v dalších, tematicky souvisejících archivních fondech. Z fondu *Základní devítiletá škola Velké Dvorce* existují pouze třídní výkazy.¹⁰ Fond *Agrokombinát Tachov*, který obsahuje i písemnosti Státního statku Velké Dvorce, poskytuje ucelený přehled o zemědělské výrobě. Část týkající se statku Velké Dvorce není zpracována a obsahuje zejména korespondenci.¹¹ Z doby, kdy zámek byl ve správě statku,

5 V dopise J. Pavlíkové z KSSPPOP v Plzni ze dne 17. 6. 1967 je dokonce uvedeno, že snaha pátrat po materiálu ke stavební historii zámku zůstala bezvýsledná. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, areál zámku Velké Dvorce.

6 Příbuznou strukturu má fond *Ústřední správa Kolovratů 1787–1880* (SOA v Plzni, pracoviště Klášter). Tento fond není sice zatím uspořádán, ale díky ochotě archivářky J. Myslivcové bylo možné nahlédnout do spisu o fondu, podle kterého fond ústřední správy obsahuje k velkostatku Velké Dvorce pouze dokumenty hospodářské správy, lesního úřadu a železárny, vesměs též jen z 60. a 70. let 19. století. Z období let 1861–1863 se dochovala běžná korespondence stavební inspekce, ovšem žádné detailní údaje k zámku zde nejsou. Tato korespondence se časově překrývá se stavebními knihami zámku Velké Dvorce z období let 1861–1867 (SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Vs Velké Dvorce). Tamtéž jsou materiály týkající se stavebních úprav včetně rozpočtů zámku pro období let 1863–1864. Do tohoto období spadá i těžiště fondu *Velkostatek Velké Dvorce*. To vše vede k úvaze o společném osudu obou fondů a jejich záměrné likvidaci či uschování.

7 SOkA Tachov, Archiv obce Velké Dvorce 1871–1945.

8 Ústní sdělení pracovníků SOkA Tachov. Malý příspěvek k ikonografickým pramenům zámku představuje příloha ke kronice obce z období let 1982–1990, kde jsou dvě fotografie zámku (SOkA Tachov, MNV Přimda, příloha ke kronice obce z let 1982–1990, str. 2 a 4).

9 SOkA Tachov, Okresní úřad Tachov I, II.

10 SOkA Tachov, Základní devítiletá škola Velké Dvorce 1950–1965.

11 SOA v Plzni, pracoviště Klášter, Agrokombinát Tachov 1960–1999.



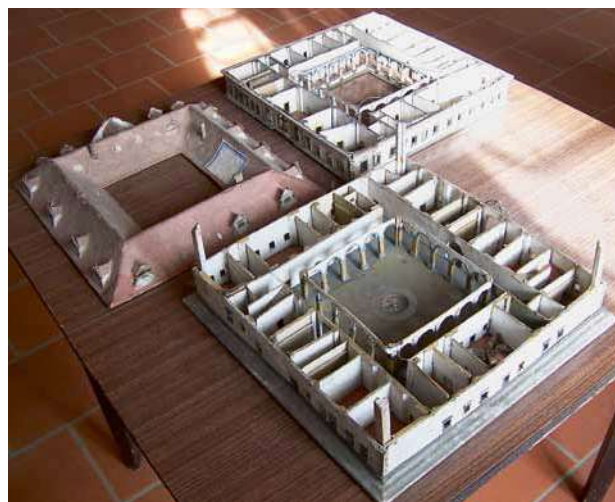
Obr. 3. Adolf Maurus Pilati(?): Model zámku. 1788. Dřevo, papír. Pohled shora a na hlavní průčelí. Tento rozkládací model byl považován za model zámku ve Velkých Dvorcích. (Foto Z. Gersdorfová, 2014)

se dochovaly materiály k plánované adaptaci neobarokní zámecké budovy na kulturní a společenské centrum. Jsou uloženy včetně plánové dokumentace v archivu územního odborného pracoviště v Plzni Národního památkového ústavu, a rovněž na stavebním odboru Městského úřadu v Boru u Tachova.

*Rodinný archiv Kolovratů Krakovských*¹² ani *Rodinný archiv Kolovratů, Rychnov nad Kněžnou*, podle inventářů neobsahují žádné významné dokumenty, týkající se kolovratského majetku ve Velkých Dvorcích;¹³ lze v nich dohledat například korespondenci některých členů rodiny, kteří zámek vlastnili, a dílčí dokumenty k fideikomisu. Vlastní fideikomisní spis a desky zemské jsou tak dnes prakticky jediným pramenem, jenž se k historii zámku přímo váže. Než pro stavební dějiny jsou však cenné spíše pro výzkum soudobého šlechtického prostředí, protože obsahují detailní popisy zařízení zámeckých budov. Nalezneme zde například soupisy kolovratského archivu, jenž býval ve Velkých Dvorcích uložen. Nicméně dokumenty uvedené v inventářích nejsou dnes součástí žádného veřejného archivu, pokud se vůbec dochovaly. Taktéž není znám ani jeden plán zámku z doby před jeho poslední přestavbou na počátku 20. století.

Historie Velkých Dvorců

V písemných pramenech jsou Velké Dvorce poprvé zmíněny k roku 1548, kdy se bratři Adam, Zdeněk, Jindřich a Jáchym ze Švamberka dělili o pozůstalost po svém otci. Jindřichovi ze Švamberka připadla část přimdského zboží, do které náležely tzv. dvory.¹⁴ Dvůr nedaleko hradu zřejmě záhy nabyl i rezidenční funkci, protože je doloženo, že Švamberkové zanedbávali údržbu hradu Přimda, který v důsledku toho nezadržitelně chátral; Švamberkové měli údajně získat příslib od krále, že jim panství s hradem bude prodáno natrvalo, a proto tímto způsobem zřejmě záměrně snižovali hodnotu zastaveného zboží. Král však svému slibu nedostál. Hrad byl roku 1592 vyplacen



Obr. 4. Adolf Maurus Pilati(?): Model zámku. 1788. Dřevo, papír. Rozložený stav. (Foto Z. Gersdorfová, 2014)

a krátce nato zastaven Bořitovi z Martinic.¹⁵ Roku 1595, po vyplacení zástavy královskou komorou během správy královského hejtmána Teofila Lvovického ze Lvovic, se ukázalo, že hrad je ve značně zanedbaném stavu a vyžaduje enormně nákladnou obnovu. Nakonec bylo rozhodnuto o rozprodání přimdského panství.¹⁶ Část panství, kde se nacházel poplužní dvůr s příslušenstvím, získala vdova po Adamovi ze Švamberka, Griselda z Lobkovic, na kterou tak přešlo právo na polovinu bývalého přimdského zboží.¹⁷

Z této doby pocházel popis robotních povinností vázících se ke dvoru. Z pramene vyplývá, že dvůr byl již tehdy rozsáhlý: *Proti městu Boru pak leží poplužní dvůr patřící k zámku a zdejšímu panství, dobře vystavěný pány ze Švamberka s několika místnostmi a komorami.*¹⁸ Jedná se o zmínku z roku 1591 z urbáře, dnes nenávratně ztraceného. Dozvídáme se z něj, že ke dvoru patřilo i devět chalup, což je možné považovat za základ budoucí obce.¹⁹

V roce 1608 byly Dvory darovány vnučce Griseldy z Lobkovic, Griseldě z Donína, rodem ze Švamberka, která je ještě téhož roku prodala bratřím Janu Šebestiánovi a Jiřímu Petrovi ze Švamberka.²⁰ V roce 1623 prodal Jan Bedřich

12 SOA v Třeboni, Rodinný archiv Kolovratů Krakovských.

13 BOUZA, E.: *Kolovratové, Rychnov nad Kněžnou (1450) 1487–1521 (1525)*, Katalog listin. MAZLOVÁ, A.; TRÍŠKA, K.: *Rodinný archiv Kolovratů Krakovských Hroby (1529) 1750–1927*. SEKOTOVÁ, V.; SVATOŠ, M.: *Rodinný archiv Kolovratů Rychnov nad Kněžnou 1480–1947*.

14 VETRÁK, M., c. d., s. 6.

15 VÁŇOVÁ, L.: *Velkostatek Velké Dvorce (1548) 1691–1941*, s. 7.

16 DURDÍK, T.; SUŠICKÝ, V.: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků, Západní Čechy*, s. 165.

17 VETRÁK, M., c. d., s. 7.

18 PROCHÁZKA, Z.; ÚLOVEC, J., c. d., s. 248.

19 Stručné výtahy a zmínky má MAUR, E.: *Poslední boj přimdských Chodů*, s. 131–144. PÖHNEL, K.: *Aus dem Urbar der Burg Pfraumberg*, s. 31–39.

20 VÁŇOVÁ, L., c. d., s. 7. VETRÁK, M., c. d., s. 7. PROCHÁZKA, Z.; ÚLOVEC, J., c. d., s. 248, udávají rok darování 1606 bez uvedení zdroje.



Obr. 5. Anonym: Velké Dvorce. Polovina 19. stol. Kvaš, 65 × 81 cm. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství)

ze Švamberka, syn Jiřího Petra, *der Hof unterhalb Přimda, genannt Mayerhof und Hoff Münichsfeld* za 9 000 říšských tolarů knížeti Juliu Jindřichu Sasko-Lauenburskému,²¹ jenž roku 1632 majetek prodal Janovi Husmanovi z Namedy a Riolsburgu.²² Ten jej připojil ke svému tachovskému panství. Vdova po Janu Filipovi v roce 1664 odprodala z tachovského panství deset vsí – Malý Rapotín, Ctiboř, Kundratice, Novou Ves, Rozvadov, Svatou Kateřinu, Hoštiku, Bohuslav, Újezd a Velké Dvorce hraběti Janu Václavovi Kolovratovi Novohradskému.²³ Právě uvedený soubor vsí dal vzniknout samostatnému panství Velké Dvorce. Roku 1674 přikoupil hrabě ještě panství Přimda zahrnující městy Přimdu a vsi Rájov, Milkov, Málkov a Třískolupy.²⁴

Tyto državy se staly základem pro vznik rodového svěřenectví, ustaveného v závěti Jana Václava Kolovrata Novohradského (1638–1690). Jednalo se o jedno z nejstarších svěřenectví v Čechách, které Kolovratové Novohradští drželi až do roku 1861.²⁵ Fideikomis z Košátek a Přimdy podle závěti publikované 20. 3. 1690 vznikl se souhlasem císaře Leopolda I. ze dne 30. 4. 1673.²⁶ Testament uvádí, že *v království Českém se nacházejí statky Košátky, Velké Dvorce, Münichsfeld a Přimda se vším příslušenstvím a v tom stavu, jak se nalézá ke dni úmrtí zřizovatele, spolu s domem na Starém městě Pražském, který byl zřizovatelem nově postaven, budou jako celek dědičné pro mužské potomky rodu Novohradských z Kolovrat na základě primogenitury, držitel nesmí být osobou duchovního stavu. Není-li mužských dědiců, přechází svěřenectví na ženy rodu, po vymření rodu*

*Novohradských má fideikomis za stejných podmínek přejít na Kolovraty Libštejnské, pak na Krakovské. Držitelé svěřenectví z těchto rodů budou povinni připojit ke svému jménu i jméno Novohradský.*²⁷

Jan Václav Novohradský z Kolovrat zřejmě založil již v sedmdesátých letech 17. století ve Velkých Dvorcích nové panské sídlo, centrum budoucí fideikomisní državy. Tato volba nejspíš navazovala na tradici staršího panského obydlí v areálu poplužního dvora, které bylo vybudováno asi za Švamberků.²⁸ Nový zámek vznikl na dosud nezastavěném místě, stranou od starší zástavby v okolí poplužního dvora, aby mohla být rozvinuta velkorysá parková úprava okolí zámku.

Nový zámek byl postaven v podélné ose severozápad-jihovýchod. Jednalo se o čtyřkřídlou patrovou budovu s centrálním dvorem a hranolovou věží uprostřed jihovýchodního průčelí. Vnitřní nádvoří bylo lemováno půlkruhovými arkádami v přízemí i patře. Toto schéma se i přes

21 NA, DZ, sign. DZV 154, fol. A17.

22 NA, DZ, sign. DZV 300, fol. E9.

23 NA, DZ, sign. DZV 315, fol. B23.

24 VÁŇOVÁ, L., c. d., s. 7–8.

25 Tamtéž, s. 8.

26 BORŮVKA, V.: *Rodopis pánů z Kolovrat*, s. 35.

27 NOVOSADOVÁ, O. et al., c. d., s. 3.

28 Později byl dvůr též nazýván jako *Altschloss*. Tato poznámka je připojena na mapě 1. vojenského mapování [online].



Obr. 6. Anonym: Velké Dvorce. Polovina 19. stol. Kvaš, 65 × 81 cm. Výřez se zámkem. (Fotoarchiv Národního památkového ústavu, generální ředitelství)

mladší pseudobarokní úpravy zachovalo dodnes. Podle nejstarší veduty zámku od Friedricha Bernharda Wenera z roku 1752 to nebylo slohově příliš pokročilé dílo. Rovněž tak vnitřní dispozice neukazuje na velkou tvůrčí invenci projektanta, jímž snad mohl být jeden z mnoha italských architektů a stavitelů, kteří v Čechách působili v období po třicetileté válce. Z. Knoflíček o italském autorovi nepochybuje, o čemž, podle Z. Knoflíčka, vypovídá čtyřkřídlá dispozice s centrálním nádvořím. Hospodářská křídla, která tvoří čestný dvůr vedle hlavní zámecké budovy, vznikla později (*terminem ante quem* je výše zmíněná Wernerova veduta). Jejich vznik lze předpokládat v době asi nedlouho po dokončení hlavní zámecké stavby, jak o tom svědčí velkoformátové cihly, používané ještě v době raného baroku.²⁹ Zámek sám je oproti tomu proveden převážně z lomového a smíšeného zdiva.

O autorovi stavby zámku ve Velkých Dvorcích lze celkem úspěšně polemizovat, neboť k jejímu založení zatím nemáme žádné archivní dokumenty. Hypoteticky by bylo možné uvažovat o architektovi Giovannim Domenicu Orsim, jenž v době vzniku velkodvorského zámku pro Jana Václava Novohradského prokazatelně pracoval.³⁰ Předpokládá se, že je autorem stavby Kolovratského paláce v Praze,³¹ ve službách Kolovratů působil i na Svaté Hoře u Příbrami. Zároveň je jeho činnost zachycena v nedalekých Světcích u Tachova, kde měl navrhnout klášterní kostel paulánů Čtrnácti svatých pomocníků.³² Pokud se podíváme na Orsioho zámecké stavby,³³ překvapí nás strohost fasád a jednoduše dispozic, kterým by odpovídal i zámek ve Velkých Dvorcích. Na druhou stranu lze namítnout, že zámek ve Velkých Dvorcích byl od počátku venkovskou rezidencí, takže nemusel splňovat nároky té

nejokázalejší reprezentace. Ani fideikomisní spisy se nezmiňují o přehnaně luxusním vybavení interiéru zámku, ačkoli ve své době jistě byl pohodlným sídlem.

Po smrti Jana Václava v roce 1690 přechází světenectví na syna Františka Zdeňka (1659–1716).³⁴ Po smrti jeho syna Františka Václava (1689–1738) byl pořízen první známý inventář. Jedná se však pouze o soupis místností bez bližšího určení či lokalizace: kaple, rohový pokoj vedle jídelny, jídelna, ložnice (vlevo od jídelny), pokoj vedle ložnice, parádní pokoj, kabinet, knihovna, modrý pokoj, červený pokoj, holandská kuchyně, malířův pokoj, kvelb, dva hostinské pokoje, rohový pokoj, předsíň, přízemí: čtyři pokoje, kvelb, kuchyň; mimo zámek stáj pro osm koní, kůlna, vrchnostenská kancelář, *rentamt*.³⁵

Z této doby pocházejí další stavební úpravy zámku, následující velmi pravděpodobně po jeho požáru v roce

29 KNOFLÍČEK, Z., *c. d.*, s. 5–6.

30 VLČEK, P. (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, s. 461–463.

31 LEDVINKA, V.; MRÁZ, B.; VLNAS, V.: *Pražské paláce*, s. 160. POCHE, E.; PREISS, P.: *Pražské paláce*, s. 38.

32 VLČEK, P. (ed.), *c. d.*, s. 462.

33 Účast tohoto architekta je doložena na přestavbě zámku v Zákupech (VLČEK, P. et al., *c. d.*, s. 462), a možná je jeho účast i na stavbě zámku v Cítolibeč (EBEL, M.; VLČEK, P.: *Zámecká zahrada v Cítolibeč*, s. 25). Odděleně od této skupiny staveb je třeba vnímat návrh zámku v Praze-Troji, jehož realizaci převzal Jean Baptiste Mathey. VLČEK, P. et al., *c. d.*, s. 462.

34 BORŮVKA, V., *c. d.*, s. 37–38.

35 NOVOSADOVÁ, O. et al., *c. d.*, s. 6–7. NA, *Fdk*, kart. č. 1047. – Za tímto inventářem je připojen obsahově stejný, nadepsaný rokem 1743.



Obr. 7. Velké Dvorce (okr. Tachov), zámek. 1905. Vlevo dole pohled na východní průčelí hlavní zámecké budovy. (Převzato z BAXA, V. et al.: Přimsko a Borsko na starých pohlednicích, s. 242)

1731. Není přesně známo, co vše požár způsobil; je jen doloženo, že žár ještě zvýšila podlaha z pálených dlaždic v místnostech.³⁶ Podle sondážního průzkumu došlo tehdy k dílčím úpravám interiérů a zazděny byly nádvořní arkády v prvním patře. Úpravy sledovaly zvýšení obytného a tepelného komfortu jednotlivých místností. Z této etapy se dají očekávat nálezy barokních nástěnných maleb a další výzdoby interiérů.³⁷

Nedlouho poté, či ještě v této stavební etapě byla upravena zámecká kaple, respektive víme, že u ní byla do datečně zřízena sakristie. Jak je známo z relace Josefa Schmidta, vikáře a faráře v Boru u Tachova, jenž 28. 2. 1762 referoval na arcibiskupství pražské o domácí kapli na zámku ve Velkých Dvorcích, sloužily se v zámecké kapli již dost dlouho mše. Po dostavbě zámku byla jedna z komnat v jeho východním nároží, využívaná původně jako ložnice, určena pro domácí kapli. Byla decentně zařízena a vyzdobena, a také na památku toho po stěnách nově vymalována. V kapli byl z té doby latinský nápis informující, že tato kaple zasvěcená sv. Janu Křtiteli byla vysvěcena vikářem Janem Zikmundem P [...] nečitelné] v roce 1692 dne 17. června.³⁸ První inventář zámku v roce 1738 zámeckou kapli uvádí, ovšem bez sakristie; ta se připomíná až v dalším inventáři z roku 1764, takže lze soudit, že k jejímu zřízení došlo mezi těmito roky.

V držení fideikomisu pokračoval v období let 1738–1764 František Ferdinand (1714–1764), jenž se ve Velkých Dvorcích narodil.³⁹ Po jeho smrti byl pořízen inventář, v němž

je uvedena kaple s dřevěným oltářem na způsob mramoru, sakristie. Dále pokračuje výčet místností v prvním patře: knihovna s perlově šedou tapetou, jídelna s tapetami malovanými architekturami v černých rámech, vedlejší pokoj s porcelánem a majolikou, pokoj s tapetami s textem, pokoj průchozí s obrazy koní, domácích i divokých zvířat, historickými i náboženskými náměty, kabinet a kabinet malý, oba s plnými stěnami obrazů, pokoj plný obrazů, devět pokojů, kulečnický pokoj, předsíň, chodba. V přízemí inventář uvádí tyto místnosti: dva pokoje, kvelb, čtyři pokoje, divadlo (pokoj), tři kvelby, kuchyňský pokoj, kuchyň, archivní komora, dva malé kvelby, dolní chodba, prádelna. Na půdě byly též prostory, které jsou v inventáři zaznamenány, a to sedlovna a komora. U zámku se nacházela vozová kůlna, stáj u Martina a stáj s komorou kočtů.⁴⁰

Posledním mužským potomkem z novohradské rodové linie, který panství spravoval v období let 1764–1802, byl František Antonín (1739–1802), syn Františka Ferdinanda.

36 SOKA Tachov, FÚ Planá u Mariánských Lázní, Kirchen Buch S. Annae zu Plan 1726 ad. – Za informaci děkuji PhDr. V. Ryšavému.

37 KNOFLÍČEK, Z., c. d., s. 11–12. Restaurátorský průzkum byl sice plánován, ale není známo, zda byl proveden.

38 NA, APA I, kart. č. 1389. – Za informaci děkuji PhDr. V. Ryšavému.

39 BORŮVKA, V., c. d., s. 39.

40 NOVOSADOVÁ, O. et al., c. d., s. 7–8. NA, Fdk, kart. č. 1048.



Obr. 8. Velké Dvorce, zámek. Hlavní budova. 1931. Pohled od jihovýchodu. Stav po neobarokní přestavbě. (Archiv autorky)

Po jeho smrti byl pořízen první podrobnější popis zámku ve Velkých Dvorcích: *V přízemí zámku brána vjezdu, klenuté podloubí po všech stranách vnitřního dvora, uprostřed nádvoří kašna. Všechny místnosti přízemí jsou klenuté: velká a malá kuchyň, deset kvelbů s podlahami z prken, šest kvelbů dlážděno cihlami – z toho jeden užíván jako domácí kaple, druhý jako sakristie. Do suterénu vedou kamenné schody do sklepa 4 sáhy dlouhého, 2 sáhy širokého. 1. patro – přístupné po velkém dřevěném hlavním schodišti, vzadu je schodiště šnekové, dřevěné. V patře je osmnáct pokojů, všechny mají rákosové stropy a podlahy z prken. Na půdu vede točité dřevěné schodiště, půda je celá volná – průchozí, podlaha z mazaniny, krov vlašský, střecha kryta šindelem. Na půdě hodinový stroj. K zámku náleží: prádelna, bělidlo, zvonice, stáj pro koně – dvacet dva státní, byt podkoního s vozovou kůlnou, jízdnou, zámecká kovárna, dřevěná kůlna, střelnice, dřevěný gloriét, skleník, stáje hříbat. Zámek se všemi budovami je v dobrém stavu, jeho cena 6000 zlatých.*⁴¹

Za života Františka Antonína vznikl zajímavý dřevěný model, který byl identifikován jako model zámku ve Velkých Dvorcích.⁴² Tento model je uložen v kladrubském klášteře, kde je veden jako součást kmenového mobiliárního fondu podle prvního soupisu konfiskovaného majetku státem po roce 1945. Zda se jedná o svoz, nebo původní součást sbírek Windischgrätzů, není jasné. Starší informace o původu modelu v evidenci chybí. Jedná se o rozkládací model čtyřkřídlého patrového objektu, vyrobený ze dřeva a papíru a opatřený měřítkem (vídeňské sáhy). Hlavní vchod do zámku tvoří zdobný portál s pásovou bosází na dřících pilastrů a s rozeklaným segmentovým nástavcem. Nad portálem v jeho ose je kartuše s naznačeným erbem,

ovšem bez možnosti identifikace. Model je jinak velmi precizní, zabíhá do takových maličkostí, jako jsou schody, oltář v domácí kapli, komíny, hodiny, kachlová kamna, apod. Uprostřed nádvoří je umístěn funkční kompas se střílkou. Na modelu čteme latinský nápis: *ADOLPH: MAUR: PILATI: FECIT ANNO 1788.*

K Adolfu Maurovi Pilatimu se nepodařilo dohledat žádné materiály, které by jej spojovaly s Velkými Dvorki či rodem Kolovratů; podrobná archivní rešerše z prostředí Windischgrätzů zatím nebyla provedena. Je totiž velmi pravděpodobné, že model nezachycuje žádnou konkrétní stavbu, ale jde jen o návrh stavby, která svému tvůrci zajistila mistrovský titul.⁴³ Budově zámku ve Velkých Dvorcích model neodpovídá v základním členění, jako je počet okenních os či řazení místností, které známe z historických inventářů.

Po smrti Františka Antonína v roce 1802 fideikomis připadl jeho tetě Klaudivii Terezii (1728–1804), provdané za Adama hraběte Miaczinského, komořího polského krále. Rodové svěřenectví Klaudivie Terezie spravovala pouze dva roky. Po její smrti roku 1804 v bezdětném manželství přešel fideikomis na sestru Františka Antonína, Johanu (1749–1826), provdanou hraběnku Cavriani.⁴⁴ Ta se o své

41 Tamtéž.

42 NOVOSADOVÁ, O. et al., c. d. – Fotografie modelu je v obrazové příloze. V elaborátu stavebněhistorického průzkumu archivovaném v Národním památkovém ústavu, ú. o. p. v Plzni, je ručně dopsána poznámka, že model neodpovídá.

43 Děkuji za konzultaci PhDr. M. Ebelovi, Ph.D., z Národního technického muzea.

44 BORŮVKA, V., c. d., s. 40.



Obr. 9. Velké Dvorce, zámek. 50. léta 20. století. Pohled do nádvoří hlavní budovy. (Archiv autorky)

majetky dobře starala. Existují záznamy, že zámky i hospodářské objekty byly za jejího života udržovány v dobrém stavu, mnohé byly v období let 1822–1826 stavebně upravovány.⁴⁵ Zámek ve Velkých Dvorcích těmito záznamy přímo zmiňován není; lze předpokládat, že se úpravy týkaly zejména interiéru a běžné údržby. Podle ocenění majetku z roku 1826, po hraběncině smrti, se dozvídáme, že zámek byl ve výborném stavu.⁴⁶

Smrtí hraběnky Johany Cavriany vymřela po přeslici novohradská linie rodu. Svěřenectví přešlo na starší rodovou větev Libštejnských z Kolovrat, konkrétně na hraběte Františka Antonína (1778–1861). Ani on se svou chotí Růženou, rozenou Kinskou z Vchynic a Tetova (1780–1842), neměl žádné potomstvo, a byl tak posledním mužským členem svého rodu.⁴⁷

V roce 1861 bylo pořízeno ocenění zámku a budov ve Velkých Dvorcích. Zajímavé jsou údaje o zbořených budovách: *bělidlo, později využíváno jako prádelna a po výstavbě nové prádelny zbořeno, zvonice zbořena, jízďárna zbořena; na panství nebyli drženi téměř žádní jezdeckí koně; zámecká kovárna zbořena, střelnice zbořena, dřevěná kůlna v zámeckém předdvorí a sušárna ovoce zbořeny.*⁴⁸ Zřejmě tedy za hraběte Františka Antonína došlo na zámku ke klasicistní přestavbě.⁴⁹ Jak zámek v době po těchto úpravách vypadal, zachycuje fotografie z roku 1890,⁵⁰ a pohlednice z let 1900 a 1905.⁵¹ Byla ubourána věž, kterou nahradil segmentový štít, a celkovou siluetu zámku proměnila nová mansardová střecha.

Roku 1861 se původní rodové svěřenectví Novohradských dostalo do rukou starší linie rodu Krakovských

z Kolovrat, konkrétně Jana Nepomuka, zvaného Hanuš (1794–1872), který se od 24. 2. 1871 stal také uživatelem jména a znaku Novohradských z Kolovrat. Jan Nepomuk nebyl ženat a jeho smrtí vymírá starší větev Krakovských z Kolovrat a na Březnici.⁵²

Zmínka o březnickém majetku je důležitá zejména v té souvislosti, že stavebněhistorický průzkum z roku 1984 uvádí mezi ikonografickými prameny obraz zámku ve Velkých Dvorcích, pocházející z 18. století, uložený právě na zámku Březnice.⁵³ V evidenci zámeckého mobiliáře se žádný takový obraz neuplatňuje. Při osobní návštěvě se však podařilo najít obraz v evidenci blíže neurčený, který lze s jistotou identifikovat jako zámek ve Velkých Dvorcích. Jedná se o kvas z doby kolem poloviny 19. století, namalovaný pro Jana Nepomuka Hanuše. Jeho autor

45 NOVOSADOVÁ, O. et al., *c. d.*, s. 10.

46 NOVOSADOVÁ, O. et al., *c. d.*, s. 11–14. *NA, Fdk*, kart. č. 1050. – Dále následují popisy budov a zařízení zámeckého parku a hospodářského zázemí (hospodářský dvůr, kovárna, pekárna, ovcárna, pivovar, atp.), které však bezprostředně se zámeckou budovou nesouvisejí.

47 BORŮVKA, V., *c. d.*, s. 52, 64.

48 NOVOSADOVÁ, O. et al., *c. d.*, s. 11–14. *NA, Fdk*, kart. č. 1051, 1052.

49 KNOFLÍČEK, Z., *c. d.*, s. 12–13.

50 KÖFERL, J., *c. d.*, s. 416.

51 BAXA, V. et al.: *Přimsko a Borsko na starých pohlednicích*, s. 242–243.

52 BORŮVKA, V., *c. d.*, s. 88, 96.

53 NOVOSADOVÁ, O. et al., *c. d.*, s. 35.



Obr. 10. Velké Dvorce, zámek. Pohled do nádvoří hlavní budovy. (Foto Z. Gersdorfová, 2014)

není znám. Znázorňuje celkový pohled na Velké Dvorce od jihu.⁵⁴ V pravém dolním rohu je zachycen vrchnostenský dvůr (*Alt Schloss*) společně s mlýnem a rybníkem, vlevo v pozadí, téměř na horizontu, vidíme zámek s hospodářskými budovami. Velmi výrazná je dodnes dochovaná kočárová cesta k zámku v ose parku, lemovaná již tehdy vzrostlými stromy, rovněž tak je patrná silnice směrem k Přimdě. Tento obraz představuje jeden z mála ikonografických pramenů, který znázorňuje zámek ve Velkých Dvorcích před jeho neobarokní přestavbou.

Ze dne 23. 10. 1878 pochází popis zámku od Ing. Nováka a zednického mistra Františka Antonína Schreiera. Zámek uvádějí jako jednopatrovou budovu s mansardovou střechou na půdorysu pravidelného čtyřúhelníku s hlavním průčelím obráceným k jihovýchodu, kde se nachází ve výšce střechy kruhový fronton, na kterém jsou umístěny hodiny. Vnější fasády jsou bez výraznější architektonické výbavy (což koresponduje s dobovými fotografiemi). Fasády vnitřního dvora v přízemí mají obloukové rámování, v horním patře liseny s římsou a architrámem, střední pole mezi lisenami jsou zdobeny oblouky. Následuje popis objektu – pozornost je věnována dveřním a okenním výplním, podlahám, stropům, svislým a vodorovným konstrukcím. Zajímavý je popis *salla terreny*, umístěné uprostřed zahradního křídla v délce předstupujícího rizalitu. Její interiér je korunován zrcadlovou, štukaturami zdobenou klenbou, na čelní stěně se nacházejí dvě polokruhově prohloubené niky se dvěma obloukovými okny a prosklenými dveřmi.⁵⁵

Rodová svěřenectví, Přimdu a Košátky, držel v období let 1872–1879 Filip (1811–1879) z prostřední větve

Krakovských, starší odnože. S ním se o panství soudil jeho synovec Jindřich (1826–1904). Po čtyřletém sporu bylo dosaženo smíru a majitelem Velkých Dvorců se roku 1877 stal Jindřich. Poté co zemřel, aniž by zanechal mužského potomka, fideikomis připadl na mladší rodovou větev. Přejedání majorátu se opět neobešel bez problémů, jak vyplývá z dědického sporu mezi Leopoldem Filipem (1852–1910) z této větve a mezi linií rodu Krakovských na Rychnově. Spor trval do roku 1906. Vítězně z něj vyšel Leopold. Fideikomis pak drželi jeho synové, nejdříve Alexandr Josef (1886–1927) a po něm Jindřich (1897–1996).⁵⁶

Na počátku 20. století došlo k rozsáhlé úpravě zámku, která mu vtiskla jeho konečnou podobu. Jednalo se o neobarokní úpravu, která měla zámek ve Velkých Dvorcích pozvednout na reprezentativní sídlo. Leopold z Kolovrat se obrátil zřejmě na některého z architektů obeznámených s dílem Friedricha Ohmanna; zvažuje se, že jím mohl být Osvald Polívka, neboť architektura zámku se údajně má blížit jiné Polívkově realizaci, stavbě Zemské banky v Praze.⁵⁷ Najít přímý vzor pro neobarokní přestavbu zámku ve Velkých Dvorcích zřejmě není možné, a takové pátrání ostatně přesahuje rámec této studie. Dílo

54 Národní památkový ústav, Státní zámek Březnice, inv. č. BN 1363. V evidenci Národního památkového ústavu je obraz veden jako krajinný námět se statkem a zámekem v pozadí, bližší určení schází.

55 NA, Fdk, kart. č. 1055.

56 VÁŇOVÁ, L., c. d., s. 9.

57 KNOFLÍČEK, Z., c. d., s. 15.



Obr. 11. Velké Dvorce, zámek. Hlavní budova. Pohled od jihu. (Foto Z. Gersdorfová, 2014)

ostatně odkazuje na typologický eklektismus, hlavní trend v architektonické produkci v Čechách na počátku 20. století, kdy v celkové výzdobě stavby vévodí subjektivní zacházení se stylovými předlohami.⁵⁸

Velkorysá neobarokní přestavba se týkala zejména vnějších fasád a sjednocení hlavní zámecké budovy s přístavbami hospodářských křídel, které byly zvýšeny o patro. Dispoziční změny lze označit za zanedbatelné. Siluetu zámku pouze doplnila věž v nároží jihovýchodního průčelí, které bylo pojato nejreprezentativněji z celé stavby.⁵⁹ Úpravy byly zahájeny roku 1906, ale již v roce 1907 zámek vyhořel; při požáru byly zničeny střechy i stropy prvního poschodí.⁶⁰ Ačkoli se začalo ihned s opravami, byla stavba již v následujícím roce zastavena pro nedostatek finančních prostředků.⁶¹ Ještě v roce 1909 je zámek na fotografiích zachycen pod lešením.⁶² Nedlouho poté, v roce 1910, zde byly zřízeny filmové ateliéry firmy *Sascha Filmfabrik* a o dva roky později zámek vyhořel znovu.

Filmové ateliéry na zámku ve Velkých Dvorcích zřídil Alexandr Josef Kolovrat Krakovský, pozoruhodná osobnost své doby. Jeho láskou byl automobilismus, letectví a film.⁶³ Byl velmi úspěšným filmovým producentem. Požár zámku v roce 1912 způsobila patrně neopatrnost v laboratoři při zacházení s filmy. Výroba filmů na zámku Velké Dvorce byla nejspíš zkušební charakteru, nicméně právě zde vznikla velká filmová reportáž o svatbě arcivévodky Karla Habsburského se Zitou Bourbonso-Parmskou, kterou 21. 10. 1911 natočil sám hrabě se svým kameramanem ve Schwarzaue.⁶⁴

V roce 1912 byly laboratoře a ateliéry přesunuty z poškozeného zámku ve Velkých Dvorcích do Vídně, kde firma *Sascha-Filmindustrie*, respektive *Sascha-Filmindustrie A* po sloučení s firmou *Philipp & Pressburger* v roce 1918 dále úspěšně působila.⁶⁵ V období let 1912–1914 vyrobila okolo třiceti němých filmů. Během první světové války se podílela na vzniku válečných týdeníků a propagačních filmů v prorakouském duchu.

58 VYBÍRAL, J.: *Friedrich Ohmann*, s. 59.

59 Dříve v tomto nároží byla situována kaple, jak je vidět na tzv. císařském otisku mapy stabilního katastru z roku 1848. ÚAZK, ČÚZAK, Stabilní katastr [online]. Její interiéry jsou v přízemí dosud patrné. Loď byla zaklenuta klášterní klenbou s koutovými výsečemi, presbytář opatřený valenou klenbou byl oddělen od lodi triumfálním obloukem s profilovanou římsou. Sakristie měla křížovou klenbu. Při neobarokní přestavbě byl probourán z původního presbytáře průchod do věže.

60 NOVOSADOVÁ, O. et al., c. d., s. 75.

61 NOVOSADOVÁ, O. et al., c. d., s. 26, 75.

62 BAXA, V. et al., c. d., s. 243.

63 Nedávno vznikla o hraběti životopisná kniha, která popisuje zejména jeho automobilovou a filmovou kariéru. PECHA, R.: *Benzin & celuloid – Automobilový závodník a filmový magnát hrabě Saša Kolowrat*. Vzhledem k tomu, že tento článek byl redakci odevzdán dříve, informace o filmové činnosti ve Velkých Dvorcích vycházejí ze starších zdrojů.

64 Jednalo se o jeden z prvních filmových záznamů císařské rodiny. BROKEŠ, V.: *Střípky z minulosti Týnce u Klatov* [online].

65 *Alexander Joseph Kolowrat Krakovský* [online].



Obr. 12. Velké Dvorce, areál zámku. Hospodářské objekty – jižní křídlo, přiléhající k hlavní budově. Pohled od východu. (Foto Z. Gersdorfová, 2014)

V roce 1917 nechal Alexandr Josef zrušit prodělečný pivovar ve Velkých Dvorcích a zámek byl zabrán pro vojenský lazaret.⁶⁶

V době krátce po válce, v období let 1919–1922 rakouská filmová produkce vzkvétala a firma *Sascha-Filmindustrie A* se na tom podílela nemalou měrou. Vznikl mimo jiné velkofilm *Sodoma a Gomora*, v tehdejší Rakousku nejdražší film vůbec. Ač patřil mezi kasovní trháky, byl těžce prodělečný a úvěr na jeho financování byl zaručen na panství Velké Dvorce.

Na konci roku 1927 Alexandr zemřel. Dědictví měl převzít jeho bratr Jindřich. Firma *Sascha-Filmindustrie A* byla však značně zadlužená, a její provozy byly roku 1928 uzavřeny. Na velkostatku Velké Dvorce tehdy vázl dluh přibližně 15 miliónů korun, pocházející z činnosti firmy. Jindřich proto odmítl firmu převzít a v rámci soudního řízení napadl podstatu dluhu. Soud rozhodl v jeho prospěch – dluh na velkostatku Velké Dvorce neuznal z toho důvodu, že úvěr byl poskytnut v době fideikomisu panství Velké Dvorce a institut svěření byl zrušen zákonem v roce 1925. Tím byl podpis Alexandra Josefa Kolovrata Krakovského z dřívější doby uznán neplatným. K finančnímu vyrovnání došlo nakonec v roce 1930, kdy se vlastníkem firmy *Sascha-Filmindustrie A* stala banka *Creditanstalt*, která filmový podnik v roce 1932 prodala.⁶⁷

V Jindřichově držení zůstal velkostatek Velké Dvorce až do roku 1942, kdy byl *mit Wirksamkeit 9. November 1942 zugunsten des Reiches eingezogen* a prohlášen za německý majetek jako *deutsches Einziehungsvermögen*.⁶⁸ Na základě smlouvy z 25. 8. 1944 byl zámek ve Velkých Dvorcích včetně hospodářského zázemí dán do užívání s platností od 20. 9. 1944 *Fliegerhostkommandatur* v Chebu.⁶⁹

Z doby Kolovratů existují ještě dva popisy zámku, uložené ve fondu *Fideikomisní spisy Praha*. První z roku 1904

obsahuje pouze výčet jednotlivých místností, druhý z roku 1927 je detailnější. Ačkoli byly zahájeny opravy požárem poškozeného objektu, práce nebyly dokončeny, a to pro nedostatek prostředků, a zřejmě i proto, že scházel plán využití zámecké budovy. Bylo provedeno základní stavební zajištění, oprava střechy a vnější fasády. Uvnitř však objekt připomínal ruinu, byl utilitárně využíván k ukládání sena a obilí. Připojena je poznámka, že podle soudního znalce je vyhořelý a opuštěný zámecký objekt neprodejný a je pro majitele velkostatku zátěž. Zchátralá budova byla oceněna k 4. 12. 1927 na 150 000 Kčs.⁷⁰ Správa velkostatku byla přenesena na zámek *Diana*.

Po druhé světové válce se Jindřich opět ujal správy rodového majetku, ač sám byl roku 1946 jmenován československým velvyslancem v turecké Ankaře. Po únorovém převratu 1948 mu byl veškerý majetek zabaven, vzdal se úřadu velvyslance a od té doby se pohyboval v zahraničí.

Areál zámku ve Velkých Dvorcích byl využíván k různým účelům.⁷¹ Nejstarší část stavby, tedy vlastní zámek nadále chátral. Sloužil například jako sklady zeleniny, pro

66 BROKEŠ, V., c. d. [online]

67 Tamtéž.

68 *SOKA Tachov*, pomocná sbírka listin, 11. 12. 1942, vrchní finanční prezident v Drážďanech Správě hraběcích kolovratovských lesních závodů v Dianě. Srov. NOVÁDOVÁ, O. et al., c. d., s. 31, kde je uveden rok záboru 1941.

69 Tamtéž.

70 *NA, Fdk*, inv. č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1060.

71 Často je v této souvislosti zmiňována adaptace na domov důchodců; ANDRŠ, J.: *Město Přimda, Historie, Okolní osady* [online]. Archivní dokumenty se však k tomuto záměru nepodařilo dohledat. Možná se jedná o záměnu se zámekem *Diana*, který v roce 1960 takovou adaptaci prodělal.



Obr. 13. Velké Dvorce, zámek. Interiér hlavního schodiště. (Foto Z. Gersdorfová, 2014)



Obr. 14. Velké Dvorce, zámek. Klenutý sál se štukovou výzdobou v přízemí hlavní budovy, využívaném jako stáj pro dobytek. (Foto S. Plešmíd, 2013)

ustájení dobytka apod. Hospodářská stavení v prostoru čestného dvora byla lépe udržována, zejména pro potřeby administrativy státního statku, ale byla zde také restaurace a prodejna Jednoty.⁷² V období let 1950–65 byla na zámku národní, resp. od 1. 9. 1960 devítiletá škola s pěti postupnými ročníky.⁷³ Fungovala zde rovněž mateřská škola.⁷⁴

V roce 1967 proběhla výměna střešní krytiny. Mělo se jednat o první krok k celkové rekonstrukci a adaptaci zámku na kulturní a společenské centrum, které by zahrnovalo zámeckou restauraci, ubytovací kapacity a administrativní prostory. Nepočítalo se s výraznějšími změnami dispozice. Jedinou novou přístavbou měla být uhelná kotelná, přimykající se k zahradnímu průčelí západního křídla u čestného dvora. Tato celková rekonstrukce ale nebyla dokončena.⁷⁵

V roce 1975 záměr obnovy zámku opět ožil. Hlavní zámecká budova byla tehdy bez využití, západní křídlo hospodářských budov sloužilo k administrativním účelům státního statku – závodu Velké Dvorce, v jižním křídle byla umístěna prodejna potravin, restaurace a sál, přičemž toto křídlo se nacházelo *ve stavu nedobrém, ale adaptace schopném*.⁷⁶ Vznikly dvě varianty řešení, přičemž obě se shodovaly na využití jižního křídla u čestného dvora jako místního kulturního zařízení. Střední část měla i nadále sloužit administrativě státního statku. Obě varianty počítaly s využitím hlavní zámecké budovy jako školícího a rekreačního střediska pro pracovníky oborového podniku, a to včetně stravování, ubytování a kulturního využití.

První varianta počítala v přízemí s byty pro správce a topiče, dále s kuchyní, jejíž kapacita by se rozšířila na 200–250 jídel, včetně pomocných prostor (přípravná, sklady). Zbývající místnosti měly být využity pro ubytování. Uvažovalo se zde také o umístění společenského sálu či zimní zahrady. V prvním patře se plánovala obnova schodišového prostoru, vytvoření velké jídelny, která by zároveň mohla sloužit jako zasedací sál. Dále zde měla být knihovna s čítárnou a ubytovací kapacity, pro které bylo vyhrazeno i podkroví. Podle druhé varianty by vznikla v přízemní jídelna, v patře zasedací sál a byt správce, ostatní využití prostor se předpokládalo stejné jako u první varianty. Oba návrhy vyžadovaly změny vnitřní dispozice, ale nenavrhovaly žádné nové přístavby a počítaly

72 Blíže o tom pojednává *Záznam o stavu zámku a parku ve Velkých Dvorcích* z 17. 4. 1956 od Karla Tůmy, který je přílohou stavebněhistorického průzkumu z roku 1993 (KNOFLÍČEK, Z., c. d.).

73 BÍŽOVÁ, D.: *Základní devítiletá škola Velké Dvorce 1950–1965*, s. 3.

74 MÚ Bor u Tachova, stavební úřad, statický posudek zámku ve Velkých Dvorcích z roku 1975.

75 PIXA, M. et al.: *Zámek Velké Dvorce – studie*. MÚ Bor u Tachova, stavební úřad, závazný posudek Okresního národního výboru v Tachově. – Plánovaný rozsah investic byl vyčíslen na 12 000 000 Kčs.

76 PIXA, M. et al., c. d., s. 2.

s maximální obnovou původních stavebních a slohotvorných prvků.⁷⁷

O tehdejším technickém stavu zámeckých budov se dozvídáme více ze statického posudku.⁷⁸ Konstatuje se v něm značné podmáčení základů, největším dílem z důvodu porušení systému odvodu dešťové vody; vlhkost zdívedm prostupovala na některých místech až do výše 1,50 m. Vertikální konstrukce statik shledal v celkem dobrém stavu, označil je za spíš předimenzované. Malou poruchu zaznamenal v sále prvního patra, kde byla trhlina šíře 2–5 cm v příčné zdi, která však spíš než o narušené statické svědčila o nevhodném zásahu v nadpraží dveřního otvoru. Horizontální konstrukce, zejména stropní trámy, byly na mnoha místech zasaženy dlouhodobým působením vlhkosti a hniloby; jejich využitelnost statik odhadl pouze na 30 %; doporučil mikrobiologickou analýzu a všeobecně konstatoval poddimenzování trámových stropů. Krov se nacházel v celkem dobrém stavu (dnes je napaden dřevomorkou), využitelnost jeho konstrukcí statik odhadl na 80 %. Podlaha na půdě byla již tehdy zničená. Hlavní schodiště bylo celkem zachováno, ovšem schodiště vedlejší bylo již ve stavu nebezpečném pro užívání. Celkové náklady akce měly činit 25 055 000 Kčs. Jak vyplývá z archivních dokumentů, zvítězila první varianta.⁷⁹ Stejně jako u prvního záměru obnovy z roku 1967 skončily práce vyhotovením projektové dokumentace.

V roce 1992 byl zámek včetně pozemků vrácen Kolo­vratům, kteří však o zchátralou památku nejevili zájem a záhy nato ji prodali.⁸⁰

Z roku 1994 pochází další projekt rekonstrukce zámku, a to pro reprezentační a administrativní účely. V rámci projektových příprav bylo zadáno i zpracování staveb-

něhistorického průzkumu, jenž se soustředil pouze na povšechnou stavební analýzu, neobsahuje historii objektu a dokonce ani neodkazuje na stavebněhistorický průzkum z roku 1984.⁸¹ Rekonstrukce nakonec zahájena nebyla a zámek nedlouho poté změnil majitele. V současné době se pracuje na dalším projektu rekonstrukce a památkové obnovy.⁸² Zbývá jen doufat, že se zámek ve Velkých Dvorcích konečně dočká optimální obnovy a následné péče.

Závěrem lze uvést, že zámek ve Velkých Dvorcích je dosud jen málo poznanou památkou, přičemž mlčení písemných pramenů je v tomto ohledu pro nás nepřekonatelnou překážkou. Neobarokní přestavba z počátku 20. století zcela setřela starší podobu zámku. V úvahách o případném školení a původu architekta barokní stavby je problémem také zatím nedostatečné poznání její původní dispozice; starší plánová dokumentace zámku zcela chybí a historické inventáře jsou dosti strohé. Rovněž tak autorská atribuce poslední velké – neobarokní, zčásti nedokončené přestavby je nad rámec tohoto příspěvku a vyžaduje další podrobné studium. Od té doby, co zámek ve Velkých Dvorcích dvakrát po sobě vyhořel, po století marných pokusů o jeho záchranu a obnovu památka dodnes nezadržitelně chátrá.

77 Tamtéž, s. 3–5.

78 MÚ Bor u Tachova, stavební úřad, statický posudek zámku ve Velkých Dvorcích z roku 1975.

79 PIXA, M. et al., c. d., zápis ze dne 5. 12. 1975.

80 ÚLOVEC, J.: *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech, 2. díl*, s. 567.

81 KNOFLÍČEK, Z., c. d.

82 V rámci něj byl investorem zadán stavebněhistorický a restaurátorský průzkum.

Prameny

Městský úřad (MÚ) Bor u Tachova, stavební úřad, statický posudek zámku ve Velkých Dvorcích z roku 1975; čj. H1/1/2523/67, závazný posudek Okresního národního výboru v Tachově.

Národní archiv v Praze, Archiv pražského arcibiskupství I (APA I), inv. č. 3076, sign. D 32, kart. č. 1389, recepta (1762, I–II).

Národní archiv v Praze, Desky zemské (DZ), sign. Desky zemské větší 154 (Kvatern trhový proměnný barvy pro cizozemce od léta

1626); sign. Desky zemské větší 300 (Kvatern památný zelený pátý od 1635 do 1639). Tamtéž, Fideikomisní spisy Praha (Fdk), inv.

č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1047; inv. č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1048; inv. č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1050; inv. č. 140, sign. VII E

32, kart. č. 1051; inv. č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1052; inv. č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1055; inv. č. 140, sign. VII E 32, kart. č. 1060.

Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni, spisový archiv, areál zámku Velké Dvorce.

Prezentace starých mapových děl z území Čech, Moravy a Slezska [online]. [Ústí nad Labem], Fakulta životního prostředí Univerzity

J. E. Purkyně, Laboratoř geoinformatiky [2015] [cit. 2016-09-08]. 1. vojenské mapování – josefské. Mapový list č. 154. Dostupné

z WWW: <<http://http://oldmaps.geolab.cz/>>.

Státní oblastní archiv (SOA) v Plzni, pracoviště Klášter, Velkostatek (Vs) Velké Dvorce, inv. č. 66, kart. č. 5; inv. č. 403–410, K 376–384.

Státní okresní archiv (SOKA) Tachov, Farní úřad (FÚ) Planá u Mariánských Lázní, *Kirchen Buch S. Annae zu Plan* 1726 ad. Tamtéž,

Místní národní výbor (MNV) Přimda, příloha ke kronice obce z let 1982–1990. Tamtéž, pomocná sbírka listin, čj. O 5300 B – 1639/P

15b/105, 11. 12. 1942, vrchní finanční prezident v Drážďanech Správě hraběcích kolovratovských lesních závodů v Dianě.

Ústřední archiv zeměměřičtí a katastru (ÚAZK) [online]. [Praha], Český úřad zeměměřičtí a katastrální (ČÚZAK), 2015 [cit.

2015-09-03]. Stabilní katastr. Císařský otisk mapy. Velké Dvorce. List I. Dostupné z WWW: <<http://archivnimapy.czuk.cz/>>.

Literatura

Alexander Joseph Kolowrat Krakowský. In *Kolowrat-Krakowští* [online]. [Praha], Kolowrat-Krakowští, 2012–2016 [cit. 2014-3-15].

Dostupné z WWW: <<http://www.kolowrat.cz/cs/alexandr-joseph-Kolowrat-Krakovsky>>.

ANDRŠ, Jiljí: *Město Přimda, Historie, Okolní osady* [online]. Přimda, Město Přimda, 2000 [cit. 2016-6-10]. Dostupné z WWW:

<<http://www.primda.cz/historie-osad.php>>.

BAXA, Václav et al.: *Přimdsko na starých pohlednicích*. Hostivice, Baron, 2008.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav et al.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 4. díl. Praha, Svoboda, 1985.

- BORŮVKA, Václav: *Rodopis pánů z Kolovrat*. Praha, Onyx, 2000.
- BROKEŠ, V.: *Strážky z minulosti Týnce u Klatov* [online]. 2011 [cit. 2014-3-15]. Dostupné z WWW: <<http://historian.freepage.cz/nova-stranka-155964/>>.
- Burg und Stadt Pfraumberg in tausendjähriger Vergangenheit*. Pfraumberg, Verlag der Stadtgemeinde Pfraumberg, 1925.
- DURDÍK, Tomáš; SUŠICKÝ, Viktor: *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků, Západní Čechy*. Praha, Agentura Pankrác, 2005.
- EBEL, Martin; VLČEK, Pavel: Zámecká zahrada v Citolibech. *Průzkumy památek*. 1995, roč. 2, č. 2, s. 23–30.
- KAREL, Tomáš; KRČMÁŘ, Luděk: *Panská sídla západních Čech, Plzeňsko*. České Budějovice, Veduta, 2006.
- KÖFERL, Joseph: *Der politische Bezirk Tachau, Eine Heimatskunde für Haus und Schule*. Tachau, Joseph Köferl, 1890.
- KUTHAN, Jiří: *Aristokratická sídla v českých zemích 1780–1914*. Praha, Lidové noviny, 2014.
- LEDVINKA, Václav; MRÁZ, Bohumír; VLNAS, Vít: *Pražské paláce*. Praha, Akropolis, 2000.
- MAUR, Eduard: Poslední boj přimdeckých Chodů. In *Minulostí Západočeského kraje*. 3. Plzeň, Archiv města Plzně, 1964, s. 131–144.
- PECHA, Richard: *Benzin & celuloid – Automobilový závodník a filmový magnát hrabě Saša Kolowrat*. Praha, Kolowratovy domy, 2016.
- PÖHNEL, Karl: Aus dem Urbar der Burg Pfraumberg. *Unsere Heimat, Zeitschrift für die Sudetendeutschen Pilsner und Ellbogener Kreises*. 1940, Jg. 12., Nr. 4–5, s. 31–32, 38–39.
- POCHE, Emanuel; PREISS, Pavel: *Pražské paláce*. Praha, Odeon, 1973.
- PROCHÁZKA, Zdeněk: *Strážbrsko a Borsko, Historicko-turistický průvodce*. Domažlice/Plzeň, Nakladatelství Českého lesa, 1995.
- PROCHÁZKA, Zdeněk; ŮLOVEC, Jiří: *Hrady a zámky okresu Tachov*. 3. díl. Tachov, Okresní muzeum Tachov, 1991.
- ŮLOVEC, Jiří: *Ohrožené hrady, zámky a tvrze Čech*. 2. díl. Praha, Libri, 2005.
- VLČEK, Pavel: *Encyklopedie českých zámků*. Praha, Libri, 1994.
- VLČEK, Pavel: *Ilustrovaná encyklopedie českých zámků*. Praha, Libri, 2001.
- VLČEK, Pavel (ed.): *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*. Praha, Academia, 2004.
- VYBÍRAL, Jindřich: *Friedrich Ohmann, Objev baroku a počátky moderní architektury v Čechách*. Praha, Vysoká škola uměleckopřemyslová, 2013.

Nepublikované zprávy

- BÍZOVÁ, Daniela: *Základní devítiletá škola Velké Dvorce 1950–1965*. Tachov, 2006. Státní okresní archiv Tachov.
- BOUZA, E.: *Kolovratové, Rychnov nad Kněžnou (1450) 1487–1521 (1525), Katalog listin*. Praha, 1964. Archivní správa Ministerstva vnitra.
- GERSDORFOVÁ, Zlata: *Zámek Velké Dvorce, Historická rešerše dějin objektu*. Plzeň, 2014. Archiv autorky.
- KNOFLÍČEK, Zdeněk: *Zámek ve Velkých Dvorcích, Stavebně-historický průzkum*. Plzeň, 1993. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni.
- MAZLOVÁ, A.; TRÍŠKA, K.: *Rodinný archiv Kolovratů Krakovských Hroby (1529) 1750–1927*. Praha, 1965. Archivní správa Ministerstva vnitra.
- NOVOSADOVÁ, O. et al.: *Velké Dvorce, okres Tachov, Zámek čp. 1, Stavebně historický průzkum*. Praha, SÚRPMO, 1984. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni.
- PIXA, M. et al.: *Zámek Velké Dvorce – studie, Průvodní zpráva*. Plzeň, Krajská projektová organizace – Stavoprojekt, 1975. Národní památkový ústav, ú. o. p. v Plzni.
- SEKOTOVÁ, V.; SVATOŠ, M.: *Rodinný archiv Kolovratů Rychnov nad Kněžnou 1480–1947*. Praha, 1965. Archivní správa Ministerstva vnitra.
- VÁŇOVÁ, Ladislava: *Velkostatek Velké Dvorce (1548) 1698–1941*. Plzeň, 2003. Státní oblastní archiv v Plzni.
- VETRÁK, Miroslav: *Archiv obce Velké Dvorce, 1871–1945*. Tachov, 2010. Státní okresní archiv Tachov.

Summary

The history of the mansion at Velké Dvorce

Keywords: *Velké Dvorce — mansion — architecture — architectural history — Kolovrat family — Giovanni Domenico Orsi — Osvald Polívka*

As far as the mansion at Velké Dvorce (Tachov district) is concerned, only dispersed entries in dictionaries and other compendious publications have until now dealt with its history. Based predominantly on archival sources and hitherto known iconography, this article brings in a separate comprehensive description of its history. The mansion at Velké Dvorce was most probably built in the 1670s by Jan Václav Novohradský of Kolovrat. The structure continues the local residential tradition represented by Přimda Castle and later by the manorial farm at Velké Dvorce. The mansion, however, was built on a quite different site, to fully unfurl its disposition. During the first construction stage, a closed edifice with four wings and an arcaded courtyard came into existence, built in the style of Early Baroque and drawing from Late Renaissance patterns. These circumstances

lead to a hypothesis that its architect might have been one of Italian master-builders. In particular, Giovanni Domenico Orsi should be taken into consideration, because he worked for the Kolovrat family. Unfortunately, neither he nor the progress of construction works and other alterations to the site (e.g. the Classical transformation) are substantiated with archival records. The same lack of corroborating evidence affects the uncompleted Neo-Baroque remodelling commenced in the early 20th century, probably on the basis of a project designed by a so far unknown architect from the circle around Friedrich Ohmann. Subsequently, the mansion burnt down twice in quick succession and since then its main structure has been left out of use. In 1992, within the framework of property restitution procedures, the mansion was returned to the members of the Kolovrat family. The Kolovrats, however, sold the dilapidated site. Since then, several owners have already taken turns in performing property rights to the mansion. Regrettably, in spite of various rehabilitation projects, the mansion's condition continually deteriorates.

(Translated by Karel Matásek)